

שישה רגעים בתולדות הסונטה הצרפתית

תרגום מצרפתית: דורי מנור

1. חבורת ה"פליאד"

סונטה כ"ד – פייר דה רונסאר

כְּשִׁישִׁשָׁה תְּהִי, עִם עָרֵב, מוֹל הָאֶחָ,
וְלֵאוֹר הַגֶּר תִּשְׂכִי, אוֹרְגָת וּפּוֹרְעַת,
תְּשִׁירִי אֶת שִׁירִי, וְתִשְׁתְּאִי לְדַעַת:
"בְּעֵלוּמִי רוֹנְסָאֵר הִלֵּל אוֹתִי כָּל כֶּף."

אֶפְלוּ אֶמְתֶּךָ הַעֲיִפָה, שְׂאֵךְ
דְּבָקָה בָּהּ תִּרְדְּמָה, תַּעוֹר פְּתָאוֹם, נִרְתַּעַת
לְשִׁמְעַ שֵׁם רוֹנְסָאֵר, וְתַחֲפֹז בְּלֵהֵט
לְקִשֶׁר לְשִׁמְךָ כְּתָרִי אֶלְמֹנֹת מְבָרֵךְ.

אֲנִי אֶשְׁכֵּן דוֹמָה. אֶהְיֶה לְצֵל עֶקֶר.
אֲנוּחַ בֵּין צִלָּלִים עוֹטֵי הָדָס וְיָקָר –
וְאֵת תְּהִי זְקָנָה וְתִבְכִי לְשׂוֹא

אֵת חֵם אֶהֱבִיתִי שְׁסֻרֵיבְךָ עֶכֶר.
שְׁמַעֵי לִי וְחַיֵּי הַיּוֹם וְלֹא מָחָר:
אֵת וְרַד הַחַיִּים קִטְפִי כְּבָר מַעֲכָשׁוּ.

פייר דה רונסאר (Ronsard, 1524-1585), הבולט במשוררי חבורת ה"פליאד" ("קבוצת כוכבי הכימה"), שחידשה את פניה של השירה הצרפתית במאה הששעשרה, ובמידה רבה עיצבה את דמותה למשך מאות השנים הבאות. שירתם של רונסאר ושל חבריו היתה ספוגה כל כולה בתפיסת העולם ההומניסטית של הרנסנס ובמורשת הקלסית של השירה היוונית והלטינית. אך יצירתם הושפעה גם מהשירה האיטלקית בכלל ומהסונטה הפטררקית בפרט, ותרמה רבות להטמעתה של צורת הסונטה בשירה הצרפתית. סונטה כ"ד מתוך "ספר הסונטות לאֶלֶן", מביטויי המובהקים של רעיון ה"קֶרְפָּה דִּיאֵם" הקלסי ("קטוף את היום", או: אֶכּוֹל וְשֵׁתָה כִּי מַחַר תִּמּוֹת) בשירה העולמית, נמנית עם השירים המוכרים ביותר בתולדות שירת צרפת. תרגום נוסף לסונטה זו, פרי עטו של יהושע קנז, הופיע בגיליונו הראשון של "הו":

2. תקופת הבארוק

סונטה י"ב – ז'אן דה ספונד

הכל גואָה עָלַי, דוֹחֵק בִּי וּמְדִיחַ,
הַיָּצֵר, הַשָּׁטֵן וְהַכֵּל הָעוֹלָם,
וְכָל מַשְׁבְּרֵיהֶם, זְמַמִּים וְעַמְלִים
קָמִים עָלַי לְקַסֵּם, לְסַדֵּק וּלְהַזְזִיחַ.

מָה אֵינִי, מָה מְבַצֵּר וּמָה דוֹכְרָה תְּבַטִּיחַ
מִפֶּחַ וּמִנְחָשׁוֹל וְלַחֵשׁ נְעֵלָם?
בְּהִיבְלָהּ, רְבוּז, תְּפַדְנִי מֵעֵלָם,
בְּרַעְמָה תִּנְצֵר וּבִימִינָה תִשְׁגִּיחַ.

הֵן שׁוֹב וְשׁוֹב, אֵלַי, קָמִים עַל עֲצָתָם
שֶׁל זְרוּעָה, קוֹלָהּ וְהִיבְלָהּ הַתָּם
הַיָּצֵר וְהַזְמַן וְקַטְגוֹר הַכַּחֵשׁ.

אֵף הִיבְלָהּ, קוֹלָהּ וְזְרוּעָה הֵם צוֹר
וְאֵינִי וְדוֹכְרָה, וּבְכוֹחֵם יָסוֹר
מִשָּׂא הַנְּחָשׁוֹלִים, הַסֶּבֶל וְהַלַּחֵשׁ.

ז'אן דה ספונד (Sponde, 1557-1595), משורר קלוויניסט אדוק, שבאחרית ימיו המיר את דתו לקתוליות. משך שנים רבות היה משורר נשכח למדי (כמוהו כיתר משוררי הבארוק הצרפתי – תנועה שירית שסבלה משך שנים מדימוי של פּרָצִיּוּזִיּוּת ומלאכותיות, ורגליה נדחקו לטובת אסכולות שיריות שנתפסו כמסעירות יותר). אך דומה שדווקא בשנים האחרונות היתה לו עדנה: מהדורות חדשות של קובצי שיריו ראו אור, וחוקרי ספרות רבים עוסקים ביצירתו. הסונטה שלעיל, הלקוחה מספרו "ניסיון כמה שירים נוצריים", אופיינית מאוד לשירת הבארוק הדתית. המוות בשירה זו הוא משאת-נפש המבטיחה שלווה ומפלט מפני שאון החיים עלי אדמות, והכול בה עומד בסימן השניות שבין הבלי העולם הזה לבין חיי העולם הבא, המוצגים כתכליתו האחת של הקיום האנושי. סונטה וירטואוזית זו מושתתת כל כולה על מבנים משולשים, המהווים כמדומה מטפורה צורנית לשילוש הקדוש. תרגום נוסף שלה ניתן למצוא בספרו של עמינדב דיקמן, "שירת הכוכבים" (כרמל, 1996).

3. התנועה הרומנטית

אף פעם – אלפרד דה־מיסה

"אף פעם, את אמרת, ומוזיקה קודרת
של שוברט התנגנה סביבנו בערגה.
"אף פעם, את אמרת, ובעודך אומרת
עיניך זהרו בתכלת של תוגה.

"אף פעם, התעקשת, רכה וכה חזרת
שחיוכה הזכיר מדליה עתיקה.
אך דחף גאותן וחישני פדר את
פניך, כצעיר קנאי, ביד סמוקה.

אבוי, לשוא סרבת, מרקוזה: הן בעת
שאהבה דברתי, לא ראיתי את
פניך היפים, שחוקך הנהדר!

נפשך יפה יותר מכחול עיניך: הן
בקשתי רק אותה בהביטי בהן,
וצר היה על לב פורח שנסגר.

אלפרד דה־מיסה (Musset, 1810–1857), אחד מארבעת הבולטים שבמשוררי הרומנטיקה הצרפתית, לצד ויקטור הוגו, אלפונס דה לָמְרֵטִין ואלפרד דה־וִיֵינִי, ומגדולי המחזאים הרומנטיים. שירתו מתאפיינת בקלילות מלנכולית שובת לב, אך היא מרושלת למדי מבחינה צורנית – השתפכות הרגש קודמת, כמיטב המסורת הרומנטית, למלאכת העיצוב השירי. הסונטה שלעיל היא מן הידועות והאהובות בסונטות הצרפתיות, אף שהיא נקראת כיום כמעין רשימת מלאי – מגוחכת כמעט – של מיטב הקלישאות הרומנטיות.

4. אסכולת הפרנאס

אריאדנה – תאודור דה בנױל

בְּנִקְסוֹס אֲשֶׁר כָּל פְּרָחיו גְּדִלֵי־גָבִיעַ
וְקֶצֶף הַגְּלִים נוֹשֵׁק בוֹ בְּחִזְקָה,
בְּאֵי הַזֶּה, הַזָּב קִסְמִים וְאַנְקָה,
שֶׁם יִקְכּוֹס הַנְּשֻׁב אֶת עֲנוּגָיו מִבִּיעַ.

בְּקָרֵב פְּנֵתֵרִים וְאָרִיּוֹת מְשֻׁבִיעַ
הָאֵל אֶת חֲלוֹמוֹ. עֵינָיו מְבַלְקָה.
וּפְמִלִּית נְשִׁים רוֹשְׁפֹת בְּחֻשְׁקָה
בְּשַׁחֲוֹר אֲשֶׁכוֹלוֹתָיו אֶת שְׁעָרָה תְּטַבִּיעַ.

עַל טִיגְרִיס שֶׁהוֹבֵא מִן הַמְּזֻרַח יוֹשֶׁבֶת,
נִצְחָתָה, אָרִיאַדְנָה. אֶהְבֶּה נִכְזָבֶת
תְּכַרִיעַ עוֹד מֵעַט אֶת צְחוֹק תְּאֹתָהּ.

פְּרוּעַת שְׁעַר וְרַעַת בְּמַעְרַמְיָה
הִיא מְדַמְדֶמֶת עַל תְּזֹאוֹס מְשֻׁבִיתָהּ,
וְאֵל חַיּוֹת הַיַּעַר מִבְּטָה כָּמָה.

טור 1: נקסוס – האי שליו נמלטה אריאדנה מחמת מינוס אביה, לאחר שהתאהבה בתזאוס.
טור 4: יקכוס – משמותיו של האל דיוניסוס.

תאודור דה בנױל (Banville, 1823–1891), מבכירי המשוררים של אסכולת הפרנאס, קבוצת משוררים שחרתה על דגלה את השכלול הטכני והצורני (כתגובת נגד לרישול הצורני של משוררי התנועה הרומנטית), ודגלה ברעיון ה"אמנות לשם אמנות". האלוזיות למיתולוגיה היוונית ולעולם הקלסי בכלל תופסות מקום מרכזי ביותר ביצירתם של משוררי הפרנאס, וחיבה מיוחדת היתה להם למילים נדירות ולמבנים לשוניים ארכאיים במפגיע. תאודור דה בנױל, שליצירתו נודעה השפעה גדולה על שארל בודלר ועל המשוררים הסימבוליסטים, כתב מספר רב מאוד של סונטות – צורה שהיתה בעיניו התגלמותם המובהקת של מעשה האומנות והליטוש האסתטי שבשירה.

5. הדקאדנס

סונטה – ז'רמן נובו

בְּלִי רַע, בְּלִי הוֹרִים, בְּלִי כֶסֶף אוּ מְשָׁרָה,
בְּלִילָה אֲנִי לֵן בְּתֵא הַמְעַצֵּר,
בַּיּוֹם אֲנִי בּוֹלֵעַ קְרוֹם שֶׁל לֶחֶם צַר,
לְבוֹשׁ בְּלוּאִים שֶׁל בָּר וּבְגָד מְצַרֵּעַ.

בְּקִשֵׁי בֶן־אָדָם, פְּרוֹשׁ מִן הַחֲבֵרָה,
רַק זָכוּב הֶחָהֳצָה עוֹד צוֹכָא עַל הַבֶּשֶׂר.
וְכֹאֲשֶׁר עַל גְּדוֹת הָעֶשֶׂר אֲנִי שָׂר,
מִיָּד מִמְהָרִים לְקָרָא לְמִשְׁטָרָה.

אַתֶּם, שְׂיֵדִיכֶם מְטַפְחוֹת כָּל כָּף,
אֶל פֶּחַד, רְבוּחִי! אֵין שׁוֹעַ שְׂיִטְרָה
לְתֵת לִי נִדְבָה וּלְרַפָּא אוֹתִי.

אֲךְ אֵין לִי כְּוֹנָה אוּ חֶשֶׁק לְקַנְטֵר,
כִּי תִקֵּף אֶתְפֹּגֵרָה, וּדְעוּ לְכֶם: מוֹתִי
יִטַּל מִמְּנִי אֶת חַיֵּי וְלֹא יוֹתֵר.

ז'רמן נובו (Nouveau, 1852–1920), משורר המזוהה עם הבוהמה הסימבוליסטית של פריז בשלהי המאה התשע-עשרה, ידידם של ארתור רמבו (שאיתו הוא נמלט ללונדון בעת שפול ורלן, בן זוגו הגאוני של רמבו, שהה בכלא לאחר שירה באהובו ופצע אותו), של סטפאן מלארמה ושל שארל קרו. בצעירותו כתב כמה מן היפים שבשירים הסימבוליסטיים, ונמנה עם יוצריה של שירת הדקאדנס הצרפתי. לאחר "משבר מיסטי" שבעקבותיו חזר בתשובה שלמה לנצרות הקתולית, שב נובו למחוז הולדתו שבדרום צרפת, התהלך בדרכים כפושטיד, וחי חיי סגפנות ניזחים, הרחק מן הבוהמה הפריזאית של נעוריו.

6. השיבה לחרוז

פועל הבניין – ז'אק רדה

השיר הזה נכתב מול עין של פועל
בנין אשר על גג הבית השכן
מניח לבנים וטיח ובוהן
אותי (ואת מפעל הזוטא הכולל

סיגריה, עפרון ודף ניר – וכן
כף-יד שבהסוס רושמת), וכאל
דגמית של פס-יצור מוזר הוא מסתכל
בעסוקו של מי שלשלחן רוכן.

איש איש ומקצועו. ואף-על-פי-כן לא
שונה כל כך משלח-ידי מעמלו –
פחות משנדמה לו: הוא בונה טפחות

מרעף ועוד רעף – ואני מקים,
מלה ועוד מלה, בנין עשוי רוחות
וכתב, וכשנשלם גגו אני משכים

לצאת אל המרחב ולהחליף כוחות.

ז'אק רדה (Réda, יליד 1929), משורר צרפתי ועורכו לשעבר של כתב העת הספרותי החשוב *La Nouvelle Revue Française*. את יצירותיו הראשונות פירסם רדה בתחילת שנות השישים של המאה העשרים. חלק גדול מיצירתו המאוחרת כתוב בתבניות קלסיות, אך הוא מרבה להשתמש בקונוונציות פואטיות "זרות", שאינן אופייניות דווקא למסורת הצרפתית. הנופים האורבניים של פריז העכשווית, ובעיקר של פרווריה הכאוטיים והכעורים, שבים ומופיעים ברבים משיריו, ומקום חשוב – הן תוכני והן, כמדומה, מבני – תופסת בהם גם מוזיקת הג'ז, שהוא הוגה לה חיבה מיוחדת.